

Poznań, 12. 07. 2024 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Natalii Jeżewskiej

pt. Zrozumieć innego- twórcza edukacja inkluzyjna i międzykulturowa dzieci pięcioletnich, oparta na przekładzie intersemiotycznym tekstu literackiego przez teatralizację i wypowiedź plastyczną

przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Katarzyny Krasoń na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Uwagi wstępne

Praca doktorska mgr Natalii Jeżewskiej jest pracą obszerną (liczy 565 stron) i łączy w sobie kilka ważnych wątków. Autorka podjęła próbę uchwycenia w optyce badawczej następujące elementy: zagadnienie inkluzji i międzykulturowości, zagadnienie intersemiotycznego przekładu tekstu literackiego na inne formy wypowiedzi (w tym przypadku działania teatralne i plastyczne), zagadnienie postaw dzieci przedszkolnych i ich zmiany pod wpływem realizowanych działań edukacyjnych. Dokonując wyboru metody badań, zdecydowała się na eksperyment. Jego przedmiotem są twórcze działania dzieci oparte na przekładzie intersemiotycznym tekstu literackiego z wykorzystaniem aktywności teatralnej i plastycznej. Pomysł badań jest oryginalny i z pewnością wartościowy. W pedagogice ciągle brakuje badań eksperymentalnych, gdyż ten rodzaj badań niesie ze sobą ryzyko. Badacz/badaczka nie zawsze osiąga założony cel/cele, nie zawsze potwierdza sformułowane na wstępie hipotezy. Szczególnie młodzi badacze/badaczki obawiają się sytuacji, w której w wyniku weryfikacji badawczej nie uzyskają potwierdzenia swoich założeń. Trzeba wyraźnie zaznaczyć, że sytuacja niepotwierdzenia w trakcie badań założonych na wstępie hipotez ma również dużą wartość poznawczą. Nie tylko ta, gdy badacz/badaczka potwierdza swoje wstępne założenia. Z całą pewnością zaplanowanie dobrego badania eksperymentalnego wymaga dużej wiedzy i doświadczenia już na etapie planowania postępowania badawczego, a przecież Doktorantka przystępując do realizacji zamysłu badawczego była na początku swojej naukowej drogi. Doświadczenie zdobywała w trakcie konstruowania pracy. Praktyczna realizacja eksperymentu trwająca kilka miesięcy też nie jest zadaniem łatwym. Trzeba mierzyć się z różnymi

utrudnieniami w trakcie badania. Dodatkowym utrudnieniem w tym przypadku jest wybrana do badań grupa. Badanie małych dzieci (w wieku przedszkolnym), którego podjęła się mgr Natalia Jeżewska wymaga doświadczenia w pracy z przedszkolakami, znajomości ich specyfiki rozwojowej, wrażliwości i otwartości badacza/badaczki na potrzeby poszczególnych jednostek. Trzeba umieć dostosować działania proponowane grupie eksperymentalnej (a także grupom kontrolnym) do potrzeb, możliwości i zainteresowań dzieci. Namysłu i uważności wymaga przygotowanie dobrych, rzetelnych narzędzi badawczych pozwalających na zarejestrowanie interesujących badacza/badaczkę zmian.

Doktorantka postawiła przed sobą ambitne zadanie zbadania postaw dzieci przedszkolnych wobec odmienności i podjęła próbę uchwycenia tych zmian pod wpływem działań eksperymentalnych. To kolejna trudność, którą musiała pokonać. Trzeba bowiem podkreślić, że nieprzemyślane działania w ramach eksperymentu wiążą się z ryzykiem utrwalania istniejących już stereotypów lub uprzedzeń dotyczących osoby innego i inności, zamiast- jak to założyła Autorka- przyczyniać się do kształtowania postaw inkluzywnych. Prowadząc działania w grupie eksperymentalnej Badaczka musiała być nieustannie uważna i otwarta na różne przejawy zachowań dzieci, na bieżąco je monitorować, rejestrować i reagować na nie. Na wstępie recenzji pragnę więc zaznaczyć i docenić fakt, że Doktorantka postawiła przed sobą trudne i ambitne zadanie, które konsekwentnie starała się zrealizować.

Struktura pracy

Praca doktorska mgr Natalii Jeżewskiej ma klasyczny układ. Składa się z pięciu rozdziałów: trzy pierwsze mają charakter analiz teoretycznych, w rozdziale czwartym Autorka sformułowała założenia badań własnych, rozdział piąty-bardzo obszerny- stanowi prezentację i omówienie wyników badań. Całość została poprzedzona krótkim wprowadzeniem. Pracę zamyka podsumowanie, podziękowanie, bibliografia licząca 305 pozycji literatury polskojęzycznej, anglojęzycznej i niemieckojęzycznej oraz obszerny aneks zawierający: kwestionariusze narzędzi badawczych, scenariusze 19 warsztatów zrealizowanych w grupie eksperymentalnej, rysunki wykonane przez dzieci z grupy eksperymentalnej i grup kontrolnych poddane ocenie sędziów kompetentnych, surowe wyniki grup kontrolnych. Struktura pracy jest logiczna i spójna. Nie budzi zastrzeżeń.

Merytoryczna ocena pracy

We wprowadzeniu do rozprawy Autorka krótko uzasadnia potrzebę podjęcia wybranej tematyki. W trzech rozdziałach teoretycznych podejmuje kluczowe kwestie pozwalające stworzyć teoretyczną ramę i uzasadnienie dla podjętych badań. Rozwinęła kolejno zagadnienia dotyczące: sztuki i kultury w edukacji małego dziecka, potencjału twórczego dziecka przez swobodną ekspresję, edukacji międzykulturowej w przedszkolu. Ta część jest bogata i nasycona treściami. Doktorantka zamieszcza wiele ważnych teorii, odwołuje się do wyników badań, bogatej do literatury prezentowanych zagadnień. Próbując pomieścić wiele nie zawsze jednak radzi sobie z uporządkowaniem treści. Pewne wątki rozpoczyna, nie wyczerpuje ich, przechodzi do kolejnych, po czym powraca do wcześniej porzuconych. Wskażę dla przykładu: w rozdziale pierwszym zatytułowanym „Sztuka i kultura w edukacji małego dziecka -działania literaturą, teatrem i plastyką w ujęciu literatury przedmiotu” podjęła próbę wyjaśnienia kluczowych pojęć: sztuki, kultury, omawia je odwołując się do wybranych pozycji literatury. Następnie w podrozdziale pt. „Odbiór tekstu literackiego przez dzieci w wieku przedszkolnym” podjęła próbę opisanie na czym polega kontakt dziecka z utworem literackim i w jakich formach może się odbywać. Píše na temat recepcji tekstu przez dziecko, jego wyobraźni. Dalej przechodzi do „ciekawych metod pracy stosowanych przez nauczyciela i działań teatralnych”. Kolejny podrozdział pt. „Metafora i funkcje tekstu a potrzeby dziecka” rozpoczyna rozważania przywołując zagadnienie funkcji metafory w literaturze. Kilka zdań dalej omawia funkcje literatury a nie funkcje metafory. Niejasne jest, czy dostrzega różnicę między funkcjami literatury a funkcjami metafory. W końcowej części tego rozdziału Doktorantka skupiła się na analizie potrzeb dziecka. Te treści sensowniej byłoby zamieścić we wcześniejszym podrozdziale, w którym Autorka podejmuje próbę scharakteryzowania specyfiki rozwojowej dziecka lub w kolejnym podrozdziale zatytułowanym „Kontakt dziecka z dziełem literackim odpowiedzią na prezentowaną modalność dziecka”. Następnie w kolejnych częściach podjęła zagadnienia: przekładu intesemiotycznego, teatru i dramy oraz aktywności plastycznej dziecka. W rozdziale drugim zatytułowanym „Rozwijanie potencjału twórczego dziecka przez swobodną ekspresję” zaprezentowała zagadnienia ekspresji, kreatywności, twórczości; postawy twórczej dziecka i przedstawiła specyfikę myślenia dywergencyjnego. W rozdziale trzecim pt. „Zrozumieć innego-o edukacji międzykulturowej” poruszyła zagadnienia edukacji wielokulturowej imiędkulturowej, edukacji inkluzywnej, odmienności kulturowej i odmienności związanej z niepełnosprawnością. Rozdział kończą rozważania na temat komponentów postaw wobec innego. Warto zastanowić się nad bardziej precyzyjnym

sformułowaniem niektórych tytułów rozdziałów i podrozdziałów. Dla przykładu podam: rozdział 3.1. Został zatytułowany: Edukacja wielokulturowa i międzykulturowa- baza teoretyczna i sposoby realizacji w przedszkolu. Z takiego zapisu tematu wynika, że Autorka zaprezentuje w treści rozdziału bazę teoretyczną i sposoby realizacji edukacji wielokulturowej i międzykulturowej w przedszkolu. Tymczasem przedstawia i omawia pojęcia: edukacji wielokulturowej i międzykulturowej a następnie przedstawia sposoby realizacji w przedszkolu. Autorka nie ustrzegła się w tekście rozdziałów teoretycznych pewnych niedociągnięć i błędów logicznych. Dla przykładu wspomnę: na s. 35 pisze: „Wszystkie z opisanych powyżej modalności mają specyficzne możliwości, ale równocześnie wymagają odpowiedzi nauczyciela przejawiającej się w dostosowaniu do ich potrzeb i możliwości stylu prowadzenia zajęć i opanowywania pojęć w edukacji przedszkolnej”, z fragmentu wynika, że chodzi o dostosowanie stylu prowadzenia zajęć do możliwości modalności’ – jak się domyślam, chodzi raczej o dostosowanie stylu prowadzenia zajęć do potrzeb dzieci z różnymi dyspozycjami i preferencjami. Niejasne jest też dla czytelnika o jakim „opanowaniu pojęć w edukacji przedszkolnej” pisze Autorka.

W wielkości podjętych zagadnień i próbie zapanowania nad obszernym materiałem zabrakło w niektórych fragmentach precyzji wypowiedzi np. s. 54 pisze: „drama wywodzi się z greckiego „drao” inaczej -działam, usiłuję”. Domyślam się, że chodziło o „pojęcie drama”. Zwracam też uwagę na wykluczające się perspektywy opisu teoretycznego np. na s. 40 Autorka pisze o „twórczej interpretacji i nietuzinkowej możliwości wyrażania siebie oraz wyzwalaniu emocji”, natomiast a na s. 42. Pisze o konieczności „ćwiczenia umiejętności interpretacyjnych dzieci”. Myślenie o „ćwiczeniu umiejętności” cechuje pedagogikę osadzoną w behawioryzmie. Dalej na s. 49 Doktorantka pisze o „wyrabianiu postawy dziecka”, na s. 61 pisze o „krótkich ćwiczeniach stosowanych z dużą częstotliwością”, itp. Wnioskując z wcześniejszych a także późniejszych rozważań Doktorantki, bliższa jej jest orientacja społeczno-konstruktywistyczna. Zapewne taka niekonsekwencja wynika z próby pomieszczenia w części teoretycznej wszystkiego, co Autorce wydało się ważne i dążenia do tego, żeby niczego nie pominąć. Warto podkreślić, że badacz/badaczka ma prawo do wyboru określonej perspektywy, ważne by mieć świadomość dlaczego takiego wyboru się dokonuje i umieć ten wybór uzasadnić. Zachęcam, w przypadku przygotowania tekstu do druku, skupienie uwagi na wybranych kwestiach i konsekwentne ich rozwinięcie, bez potrzeby pomieszczenia w tekście różnych wątków pobocznych, które zwyczajnie dekoncentrują czytelnika i utrudniają odbiór tekstu. Proponuję też (w odniesieniu do pewnych fragmentów pracy) uważne interpretowanie podejmowanych kwestii np. gdy Autorka omawia zagadnienia dotyczących dramy np. na s. 56-57 pisze:

„Wczuwanie się w rolę, pokazanie jej emocjonalnego wyrazu jest bardzo ważne w dramie. Jeżeli dziecko wczuwa się w rolę „Dziewczynki z zapałkami” i obrazuje to poprzez przykucnięcie i przedstawienie gestu wyciągniętej ręki, ale nie zaangażuje się emocjonalnie, to jest to tylko płytka wyraz postaci literackiej”- zgoda, jednak Autorka nie może zapominać, że pisze o dziecku w wieku przedszkolnym, które niekoniecznie ukształtowało jeszcze teorię umysłu i ma prawo „wczuwać się w rolę” i demonstrować sięgając do dostępnych mu środków wyrazu. W przypadku przygotowania tekstu do druku korekty wymagają też pewne błędy stylistyczne, gramatyczne, niezręczności językowe. Zwracam też uwagę na uważną korektę imion i nazwisk przywoływanych w tekście Na s. 119 w treści rozdziału trzeciego pt. „Zrozumieć innego – o edukacji międzykulturowej w przedszkolu” Autorka przywołuje nazwisko Stefana Miki, sądzę, że chodziło o Stanisława Mikę- psychologa społecznego. Ten sam błąd jest w imieniu tego psychologa w przypisie.

Sformułowane powyżej sugestie nie umniejszają wartości i wagi zagadnień podjętych w teoretycznej części pracy. Mają wyłącznie zachęcić Doktorantkę do spokojnego i uważnego przyjrzenia się tekstowi i jego dopracowania w sytuacji przygotowania do druku. Część teoretyczną opracowania oceniam pozytywnie.

W rozdziale czwartym Autorka formułuje założenia badań własnych. W pierwszej kolejności określa dwa obszary badawcze:

1. *Postawy dzieci pięcioletnich wobec inności kulturowej, osób z niepełnosprawnością i poza kanonem cielesności, kształtowane przez twórczą edukację opartą na tekstach kulturowych i inkluzyjnych interpretowanych intersemiotycznie, przekodowanych na język teatralny i wizualny.*
2. *Kompetencje twórcze dzieci pięcioletnich, stymulowane twórczą edukacją opartą na tekstach kulturowych i inkluzyjnych interpretowanych intersemiotycznie, przekodowanych na język teatralny i wizualny*

Następnie, przyjmując za Krzysztofem Konarzewskim sformułuje cele diagnostyczne, praktyczne i weryfikacyjne.

Do celów praktycznych zaliczyła:

- poznanie preferencji badanych dzieci pięcioletnich w zakresie tekstów literackich o tematyce międzykulturowej i inkluzyjnej
- poznanie postaw dzieci pięcioletnich wobec inności kulturowej osób z niepełnosprawnością intelektualną i osób poza kanonem cielesności w badanej próbie
- dokonanie oceny myślenia dywergencyjnego dzieci pięcioletnich w badanej próbie

Wśród celów praktycznych wyłoniła:

- ustalenie zakresu tekstów literackich o tematyce inkluzyjnej i międzykulturowej mających zastosowanie w pracy z dziećmi pięcio-sześcioletnimi i realizowanych metodą przekładu intersemiotycznego na zajęciach w przedszkolu

Natomiast do celów weryfikacyjnych Doktorantka zalicza:

- określenie wpływu zajęć prowadzonych metodą przekładu intersemiotycznego tekstu o tematyce międzykulturowej i inkluzyjnej, w przekodowaniu na język teatru i sztuki plastycznej, na zmianę postaw dzieci pięcio-sześcioletnich wobec inności,
- wskazanie skuteczności przekładu intersemiotycznego tekstów międzykulturowych i inkluzyjnych, w przekodowaniu na język teatru i sztuki plastycznej, dla stymulowania myślenia dywergencyjnego dzieci pięcio-sześcioletnich,
- wskazanie skuteczności przekładu intersemiotycznego tekstów międzykulturowych i inkluzyjnych, w przekodowaniu na język sztuki i teatru na wzrost poziomu estetyczności prac plastycznych i zachowań ruchowych dzieci pięcio-sześcioletnich.

W kolejności formułuje dwa problemy główne uzupełnione problemami szczegółowymi. Do każdego problemu badawczego zostały też w sposób logiczny sformułowane hipotezy: główne i szczegółowe. Konstruując proces postępowania badawczego badań stworzyła listę zmiennych i wskaźników oraz wskazała narzędzia badawcze, które zamierza wykorzystać do ich weryfikacji. Założyła wykorzystanie zróżnicowanych narzędzi badawczych, w tym: ustnej ankiety, kwestionariusza obserwacji zachowań dzieci podczas prowadzonych zajęć, narzędzia służącego do oceny myślenia dywergencyjnego, profilu ruchowego zachowania się dziecka, narzędzia służącego do przeprowadzenia analizy dziecięcych ilustracji. Zwracam uwagę na drobną sprawę techniczną w tabeli na s. 134-137 w kolumnie zatytułowanej narzędzia badawcze Autorka wskazała procesy a nie narzędzia. Zamiast: ocena myślenia dywergencyjnego dziecka w wieku od 4 do 6 lat powinno być: narzędzie do oceny/test myślenia dywergencyjnego..., zamiast: analiza ilustracji dziecięcych, powinno być: narzędzie służące/test do analizy... Zwracam uwagę na tę techniczną, jednak istotną kwestię w sytuacji, gdyby Autorka podjęła się przygotowania tekstu rozprawy do druku.

Badania przeprowadzono metodą eksperymentu pedagogicznego w jednej grupie eksperymentalnej i dwóch grupach kontrolnych. Zgodnie z logiką postępowania w tej strategii działania eksperymentalne poprzedzone zostały przeprowadzeniem pretestu i zakończone posttestem. Działania eksperymentalne polegały na zaproponowaniu dzieciom udziału w warsztatach. Działania warsztatowe zostały szczegółowo i wyczerpująco opisane. Scenariusze zajęć Doktorantka zamieściła w aneksie. Gdyby Autorka podjęła się przygotowania tekstu

rozprawy do druku, sugeruję namysł redakcją niektórych fragmentów również tej części rozprawy w celu nadania im przejrzystości i czytelności. Dla przykładu przywołam następujący fragment na s. 139 Doktorantka pisze. „W wyborze tekstu literackiego w grupach kontrolnych, na podstawie którego powstały prace plastyczne ukazujące środowisko rodzinne dzieci pięcioletnich, autorka kierowała się kreowaniem postaci ludzkiej przez dzieci, nieustannie pojawiającej się w tekstach literackich o tematyce międzykulturowej i inkluzyjnej, a różnicującej jej przekaz w wyglądzie zewnętrznym prezentowanych postaci”. Dla czytelnika niejasne jest w jaki sposób „Autorka kierowała się kreowaniem postaci ludzkiej przez dzieci nieustannie pojawiającej się w tekstach...”. Także dalszy fragment „Grupa eksperymentalna w finalnej pracy plastycznej (posttest) również komponowała rysunek środowiska rodzinnego ze względu na zbieżność tematyczną tekstu literackiego dotyczącego odmiennego zachowania rodzin pochodzących z różnych krajów świata”- nie jest dla mnie klarowny. Kolejne zdanie brzmi: Odnosząc się jednak do komponowania wytworów dzieci w grupie eksperymentalnej z pierwszych zajęć lub drugich (pretest), dzieci zobrazowały rodzinę rasy czarnej (zajęcie 1) i dziewczynkę z niepełnosprawnością ruchową (zajęcie 2). Odpowiednie ilustracje zostały wzięte do analizy w zależności od obecności dzieci na pierwszych lub drugich zajęciach jako pretest oraz ilustracje finalne jako posttest” Tak opisany sposób wyboru działań plastycznych w grupie eksperymentalnej i kontrolnej nie jest dla mnie- jako osoby czytającej tekst- klarowny. Jestem pewna, że Doktorantka kierowała się określoną logiką i przeprowadziła te działania właściwie, jednak sposób przedstawienia tego w formie tekstu dla czytelnika może nie być tak przejrzysty, jak zakłada to Autorka. Zastanawiam się, czy gdyby opis działań plastycznych przedstawić w punktach, oddzielnie w odniesieniu do grupy eksperymentalnej i kontrolnej, lub zestawić w tabeli – czytelnik mógłby z większą łatwością podążyć za myślą Autorki.

W celu realizacji badań Doktorantka wykorzystwała kilka narzędzi badawczych, w tym narzędzia własnego autorstwa. Zostały one dostosowane do wieku badanych dzieci np. kwestionariusz ilustrowanej ankiety przeprowadzonej przez Autorkę w formie ustnej, czy arkusze obserwacji zachowań dzieci pięcioletnich również opracowane przez panią mgr Natalię Jeżewską pozwalające rejestrować zachowania dzieci i ich zmiany. Ponadto wykorzystane zostały wystandaryzowane i zweryfikowane już w postępowaniu badawczych narzędzia autorstwa Pani profesor Katarzyny Krasoń.

W moim przekonaniu szerszego wyjaśnienia wymaga fakt, iż grupa kontrolna i eksperymentalna otrzymały inne zadania plastyczne Doktorantka pisze na s. 140: „Dzieci pięcioletnie w grupie eksperymentalnej wykonywały ilustracje przy użyciu różnych

materiałów plastycznych rysując kredkami ołówkowymi, świecowymi, mazakami, malując farbami, a także wykonały prace plastyczne techniką kolażu, wykorzystując różnorodne materiały plastyczne, które nadały pracy plastycznej atrakcyjny wygląd. Grupy kontrolne przedstawiły ilustracje w preteście i postteście wykonywanym przy użyciu ołówków, kredek ołówkowych, świecowych oraz mazaków”. Jestem przekonana, że ten wybór ma swoje podstawy. Czytelnik tego jednak nie wie. Niejasne jest dla też mnie, dlaczego w preteście i postteście dzieci otrzymały inne narzędzia, niż podczas działań eksperymentalnych. Zakładam, że takie działanie było zamierzone, z perspektywy czytelnika potrzebne byłoby doprecyzowanie. Etapy badań eksperymentalnych opisane w rozdziale piątym są klarowne. Autorka precyzyjnie opisała kolejne kroki postępowania badawczego. W trakcie działań eksperymentalnych przeprowadzono dziewiętnaście zajęć trwających 40-45 minut. W treści rozprawy zamieszczone zostały szczegółowe opisy poszczególnych spotkań wzbogacone ilustracjami wykonanymi przez dzieci.

W dalszej części rozprawy, w treści rozdziału piątego Doktorantka zaprezentowała szczegółowe wyniki badań i analizy odnoszące się do poszczególnych grup dzieci uczestniczących w badaniu, ale także w odniesieniu do poszczególnych dzieci z grupy eksperymentalnej. W pierwszej kolejności zaprezentowała dane dotyczące preferencji kulturowych dzieci pięcioletnich określonych na podstawie ich zwerbalizowanych deklaracji. To interesujący i wartościowy obraz przedstawiający perspektywę dzieci. Zwróciłabym tu uwagę na zróżnicowanie wyników między grupą eksperymentalną a grupami kontrolnymi. Część wyników wskazuje, że dzieci z grupy eksperymentalnej miały „na wstępie” bogatsze doświadczenia udziału w życiu kulturowym w porównaniu z grupami kontrolnymi. W tabeli nr 6 Autorka zaprezentowała książki preferowane przez dzieci. Domyślam się, że zostały w takiej formie podane przez dzieci. A zatem Autorka uchwyciła również w jakiej formie tytuły książek funkcjonują w świadomości dzieci. Drobną uwagę dotyczy właściwego zapisu tytułu książki: Żółwie Ninja nie Żółwie Ninga. W kolejności pani Natalia Jeżewska prezentuje i omawia poszczególne komponenty postawy: komponent poznawczy, komponent deklarowanej postawy wobec inności kulturowej (rasa czarna, osoby z krajów arabskich, rasa żółta, Romowie), niepełnosprawności (niepełnosprawność ruchowa- osoba na wózku, Zespół Downa), inności poza kanonem cielesności (osoby w okularach, osoby z widoczną otyłością, w preteście i postteście. Wyniki wskazują na zmiany w grupie eksperymentalnej w porównaniu z grupami kontrolnymi. Trzeba podkreślić, że w tej części dokonano uważnych i wnikliwych analiz z zastosowaniem narzędzi statystycznych (testu chi kwadrat). Autorka zaprezentowała i

omówiła też zmiany poszczególnych komponentów postaw każdego dziecka z grupy eksperymentalnej na podstawie jego wypowiedzi.

Prezentując wyniki dotyczące komponentu emocjonalnego i behawioralnego postawy Doktorantka prowadziła obserwacje zachowań dzieci z grupy eksperymentalnej i kontrolnej wobec osób z: niepełnosprawnością intelektualną- w przypadku grupy eksperymentalnej; wobec osoby z otyłością i noszącej okulary- w przypadku grupy kontrolnej pierwszej; z odmiennych kulturowo- w przypadku grupy kontrolnej drugiej. Odnotowywała zachowania i wypowiedzi dzieci wobec kolegi/koleżanki z grupy (oddzielnie w odniesieniu do komponentu emocjonalnego i behawioralnego). Przeprowadziła wnikliwe i wielostronne analizy zgromadzonego materiału, formułując w części końcowej konkluzję wskazującą, że:

-Komponent emocjonalny postawy dzieci z każdej grupy zmieniły się z postawy negatywnej na pozytywną lub zmieniło się nasilenie postaw wobec dzieci odbiegających od kanonu. Jakkolwiek nie potwierdziły się jednoznacznie hipotezy badawcze Doktorantka uzasadnia wynik rozległością podjętych hipotez i ich ogólnym sformułowaniem.

-Komponent behawioralny postawy dzieci z każdej grupy nie wykazały istotnej statystycznie zależności (hipotezy pozostały nierozstrzygnięte). Doktorantka uzasadnia fakt tym, że nie udało się stworzyć jednorodnej płaszczyzny dla dokonania porównań między grupą eksperymentalną a kontrolnymi.

Następnie zaprezentowane zostały wyniki dotyczące zmiany w zakresie myślenia dywergencyjnego na podstawie danych pozyskanych z prertestów i posttestów. Uzyskane wyniki wskazują na istotne statystycznie różnice w zakresie wszystkich przyjętych zmiennych odnoszących się do myślenia dywergencyjnego. Doktorantka udowodniła skuteczność działań teatralnych, plastycznych, ale także zabaw dowolnych i działań kierowanych w zakresie wspierania rozwoju myślenia dywergencyjnego.

Kolejnym elementem zaprezentowanym w pracy są wyniki obserwacji zabaw dowolnych przeprowadzone przez Doktorantkę. W tej części Jej uwaga została skoncentrowana na uchwyceniu momentu podejmowania przez dzieci zabaw samorzutnych, przechodzenia od jednego przedmiotu zabawy do drugiego, przejmowania pomysłów od innych dzieci, specyfiki zabawy samorzutnej. Mimo, iż analiza statystyczna nie wskazała zmian istotnych statystycznie, przeprowadzone przez Doktorantkę analizy jakościowe (szczególnie w odniesieniu do każdego dziecka z grupy eksperymentalnej) dowodzą zmian we wszystkich kategoriach.

W dalszej kolejności Doktorantka zaprezentowała zmiany w zakresie myślenia dywergencyjnego dzieci pięcio-sześcioletnich podczas zajęć kierowanych, podczas których dzieciom zaproponowano następujące zadania: rozpoznawanie przedmiotu i wymyślanie

innych rozwiązań, ułożenie dowolnej kompozycji figur, kontynuowanie szlaczka w taki sposób, aby kompozycja była konsekwentnie kontynuowana. W tej części badania uzyskano wyniki istotne statystycznie. Także analizy jakościowe dotyczące poszczególnych dzieci z grupy eksperymentalnej w preteście i postteście wskazują progres.

Autorka zbadała też myślenie dywergencyjne dzieci w trakcie narracji opartej na stymulatorach takich jak: kotek, klocki, książki, kubek. Wyniki badania i przeprowadzonej analizy wskazują na istotne statystycznie zmiany w grupie eksperymentalnej (zmiany dotyczyły prawie wszystkich dzieci z grupy eksperymentalnej- wyjątkiem była jedna dziewczynka, u której Autorka odnotowała stagnację). Pozytywnie zweryfikowała sformułowaną hipotezę. Ciekawym i wartościowym uzupełnieniem wyników i analiz zaprezentowanych w tej części są narracje wybranych dzieci.

W kolejnym podrozdziale zaprezentowano zachowania ruchowe dzieci związane z tworzeniem scenki dramowej na podstawie tekstu literackiego. Przeprowadzone analizy dotyczyły: miejsca zajmowanego przez dzieci w przestrzeni działania. Autorka zanotowała zmianę w grupie eksperymentalnej. Czynniki eksperymentalny w postaci 10 scenek dramowych zrealizowanych przez dzieci z tej grupy okazał się istotnym doświadczeniem badanych z tej grupy. Analizy statystyczne dowiodły istotności statystycznej zmiany w tej grupie w porównaniu z grupami kontrolnymi. Następnie mgr Natalia Jeżewska zbadała zachowania ruchowe podczas działań dramowych. Zaprezentowane wyniki dowodzą zmiany zachowań od algorytmiczności ku dywergencji, a także ku większej aktywności, od izolacji ku kontaktowi, od statyczności ku zawłaszczaniu przestrzeni, od podporządkowania ku większemu dominowaniu, od gestu ograniczonego ku globalnemu, także zmiany ku bardziej rozbudowanej werbalizacji, zmiany ku większej dbałości o estetykę gestu odnotowane w grupie eksperymentalnej zdecydowanie wyraźniej (szczególnie obrazuje to zestawienie w tabeli nr 197 s. 421) w porównaniu z kontrolnymi. Ponadto w tabeli nr 198 zobrazowała indywidualne zmiany dzieci z grupy eksperymentalnej. Zmianę pokazują też stworzone przez Doktorantkę profile ruchowe dzieci z grupy eksperymentalnej.

W kolejnej części rozdziału skoncentrowanego na prezentacji wyników badań własnych pani mgr Julia Jeżewska pokazuje wyniki badań w preteście i postteście wytworów plastycznych. Wytwory plastyczne dzieci były rozpatrywane w następujących kategoriach: estetyka, komponowanie, rysowanie kształtów, użycie barwy, środki wyrazu, ogólny wyraz artystyczny. Oceny dokonało trzech sędziów kompetentnych. Analiza statystyczna zgromadzonego materiału badawczego przy użyciu testu t Studenta pozwoliła wskazać istotne statystycznie zmiany w zakresie wpływu metody przekładu intersemiotycznego na oceniane aspekty prac

plastycznych. Z badań wynika, że trening umiejętności plastycznych i wachlarz technik plastycznych zaproponowany dzieciom pozytywnie wpłynął na rozwój umiejętności plastycznych badanych. Także wyniki analizy zgodności sędziów kompetentnych w zakresie ocen prac plastycznych okazały się istotne statystycznie.

Część pracy poświęcona analizie i prezentacji wyników badań opracowana została zgodnie z zasadami. Nie budzi większych zastrzeżeń. Dopracowania wymagają niedociągnięcia językowe, stylistyczne, itp.

Pracę kończy podsumowanie, w którym mgr Natalia Jeżewska odnosi się do sformułowanych na wstępie hipotez badawczych. W wyniku zrealizowanych badań i przeprowadzonych analiz potwierdziła założenie sformułowane w hipotezach: HSW1.1.; HSW1.4.; HSW1.5.; HSW2.1.2.; HS2.2.1.; HSW2.2.2.; HSW2.2.3.; HSW2.2.4.; HSW2.2.5.; HSW2.2.6.; HSW2.2.7.; HSW2.2.8.; HSW2.2.9.; HSW2.3.; HSW2.3.1.; HSW2.3.2.; HSW2.3.3.; HSW2.3.4.; HSW2.3.5. W wyniku postępowania badawczego nie uzyskała potwierdzenia następujących hipotez: HSW1.2.; HSW1.3.; HSW2.1.; HSW2.1.1.; HSW2.2.;

Przeprowadzone badania mają z pewnością dużą wartość naukową. Warto jednak w podsumowaniu badań zamieścić propozycje rozwiązań dla praktyki edukacyjnej. Dyscyplina naukowa jaką jest pedagogika ma charakter aplikacyjny. Prowadzone badania i ich rezultaty powinny służyć praktyce edukacyjnej, przede wszystkim doskonaleniu praktyki. Badania przeprowadzone przez mgr Natalię Jeżewską i ich niewątpliwie wartościowe rezultaty z powodzeniem mogą służyć praktyce edukacyjnej. Zachęcam zatem, w przypadku przygotowywania pracy do druku wzbogacić zakończenie o rekomendacje dla praktyki edukacji przedszkolnej.

Konkluzja

Podsumowując analizę przedstawionej do oceny dysertacji doktorskiej pani mgr Natalii Jeżewskiej pt. „Zrozumieć innego- twórcza edukacja inkluzyjna i międzykulturowa dzieci pięcioletnich, oparta na przekładzie intersemiotycznym tekstu literackiego przez teatralizację i wypowiedź plastyczną przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Katarzyny Krasoń na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach stwierdzam, iż spełnia ona wszystkie warunki stawiane rozprawie doktorskiej określone w ustawie z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2021 poz. 478 z późn. zm). Doktorantkę cechują umiejętności warsztatowe, związane z

planowaniem organizacją badań naukowych (w tym przypadku badań eksperymentalnych wykorzystujących bogate i różnorodne narzędzia badawcze z udziałem dzieci w wieku przedszkolnym) Doktorantka wykazała się też umiejętnościami analizy pozyskanego materiału badawczego, dyskusji nad danymi, formułowania wniosków wypływających z badań własnych.

W związku z powyższym wnoszę o dopuszczenie mgr Natalii Jeżewskiej do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

Prof. UAM dr hab. Kinga Kuszak

Wydział Studiów Edukacyjnych

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Kinga Kuszak